

„MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG”

LATIN NYELVŰ TÖRTÉNETÍRÁS MAGYARORSZÁGON

A 15–18. SZÁZADBAN

Országos Széchényi Könyvtár,
2006. július 7.–szeptember 3.

Ha pontosabbak akarunk lenni, *mítoszokról és valóságról* kell beszélnünk, ha pedig egészen pontosak, *mítoszokról és valóságokról*. Mítoszokban nemcsak az archaikus népek ciklikus történettudata gazdag, nincs ez másképp az európai civilizáció népeinek történettudatában sem, noha teleologikus keresztény történet szemlélete minden nemzetet az üdvösség történeti rendjébe állít be, és ilyen értelemben homogenizál, eredettudatuk azonban, éppúgy mint felemelkedésük, süllyedésük vagy bukásuk rendje a mítoszok tárháza. Történeti mítoszok épülése és építése, leomlása és lebontása. Mintha ez zajlana végeérhetetlen rendben.

Kelet-Közép Európa különösen gazdag ezen a területen, és még mielőtt ironikus felhangokat vélnénk hallani, sietünk megjegyezni, ez nem baj. Babits *Az európai irodalom történetének* bevezetőjében a keresztény (Nyugat-)Európát teszi az irodalom, az európai és világirodalom kánonikus mintájává, csaknem egyetlen viszonyítási pontként a középkor egységes irodalmát kijelölve. Huizinga Erasmus alakjában jeleníti meg az általa centrális kategóriaként tételezett keresztény humanizmus gondolatát. Babits és Huizinga ma már merevnek tűnő – bár bizonyos vonatkozásban újra vonzóvá váló – ex cathedra tételeit magyarázza a történeti kontextus, amelyben a művek születettek. Ám az irodalomelmélet, de mindenekelőtt maguk az időközben napvilágot látott és kanonizált művek, Babits jól kitapinthatóan homogén és nagyon éles kontúrokkal kijelölt irodalomfogalmát felülírták. A provincializmus, legyen szó irodalmi művekről, társadalmi jelenségekről vagy történeti formákról, a szellemtudományokban, így az irodalomelméletben és a történetírásban is, szitokszóából elfogadott kategóriává vált.

Kelet-Közép Európa egykor legnagyobb birodalmának (a kijelentést természetesen több nemzet épp ennyi joggal vindikálja magának!), a *Regnum Hungariae*nak legfontosabb alapmítoszait és valóságait (Attila, Szent István, a magyar szent királyok, a Szentkorona) tette tárgyává a 2006 nyarán sok látogatót – köztük a Nemzetközi Neolatin Társaság budapesti konferenciájának több száz résztvevőjét – vonzó tárlat. A kiállítás alcíme szerint latin nyelvű munkák kerültek bemutatásra, ez

azonban nem a töredékesség érzetét keltette a látogatóban, sokkal inkább a meglepő teljesség felismerését. Mindaz, akit a magyar historiográfia számon tart a bő két évszázadból, latinul is, vagy éppen csak latinul írt. Hogy csak a legismertebbeket említsük, Thuróczy és Bonfini, Szamosközy, Verancsics, Istvánffy, Bél Mátyás, Cornides, Hevenesi, Kaprinai, Katona, és akinek neve a leghíresebb magyar nyelvemlék kapcsán mindenki számára ismert, Pray György. 19. századi angol utazók följegyzéseiben olvassuk, hogy az Alföldön a legegyszerűbb parasztember is beszél latinul. A forrás nyilván túloz, de egészen pontosan visszaadja a nemzet és a környező nemzetek viszonyát a közös haza, Róma nyelvéhez.

A mítoszok épülését és a valóságok születését mintegy 90 műtárgy mutatta be, jórészt könyvek, kéziratok és térképek az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonából, valamint metszetek a Magyar Nemzeti Múzeum és egy szobor a Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből. A valóságok gazdagsága az értelmezések lehetséges módjaival, melyek a két évszázad alatt nem jelentéktelen változáson mentek át, továbbá hangsúlyok eltérő kijelölésével elgondolkodtathatta a figyelmes látogatót. A mítoszok és természetesen a történeti tények értelmezése, az esetenként egymásnak is ellentmondó valóságok megrajzolása nemcsak diakrón, hanem szinkrón jelenség is. Ilyen szinkronitás érhető tetten a török hódítás értelmezésében. Történetíróink ugyanabban az időben, a 16. század végén, 17. század elején – felekezeti hovatartozásuk függvényében – Mátyás hatalmas birodalmának összeomlását hol a katolicizmus végleges, visszafordíthatatlan megromlásának következményeként értékelik, hol a terjedő „eretnekséget”, a reformációt teszik felelőssé az ország romlásáért. Nem egészen választható el ettől a problematikától – bár jóval korábban megjelenik a história lapjain – Attila alakjának, történeti szerepének, „feladatának” értelmezése. Ellentmondásosnak tűnő szerepe, a dicső magyar nemzet őse, aki ugyanakkor a legalább annyira magunké-
nak tudott kereszténység barbár pusztítója, csak a 16. század második negyedében kap megnyugtató értelmezést az özvegy Mária királynét a Németalföldre is követő Oláh Miklós tollán. A hun király nem a kereszténység ellenségeként jelenik meg ezentúl, hanem Isten ostoraként, azaz Isten eszközeként, aki így módon

a teleologikus, keresztény világtörténetnek, ha úgy tetszik, a népek üdvösségtörténetének munkálójává válik. A mítoszok és valóságok ütközése ma sem ért véget. Az egyetlen magántulajdonból kiállított exponátum, Zala György Szent István-szobrának bronz makettje ezt példázza. A millenniumra rendelt szobrot egy dunántúli város közgyűlése nem találta méltónak a szent király emlékéhez és más emlékművet állított fel. Voltak azonban, akiknek valóságképe egybeesett a szobrász (művészi) valóságképével, így István ott áll a város egy kicsinyke terén. Talán mégis igazza Danilo Kišnek,

mítoszok és valóságok otthonos lakójának. *Az írók* nem csak *fantáziálnak*, és a *történelmet* nem okvetlenül a győztesek *írják*. A kiállításához igényes, elegáns, karcsú guide jelent meg angol nyelven: *Myth and Reality. Latin Historiography in Hungary. 15th–18th Centuries*. Red. Bíró Csilla, Földesi Ferenc, Tóth Gergely. Study by Bene Sándor. Cat. descr. by Bíró Csilla, Földesi Ferenc, Plihal Katalin, Tóth Gergely, W. Salgó Ágnes.

Földesi Ferenc
framanus@oszk.hu

Részlet a Thuróczy-krónikából (OSZK, Inc.1143)

DE MONARCHIA ET
SACRA CORONA
REGNI
HVNGARIAE
CENTURIAE SEPTEM,
AUCTORE
PETRO DE REWA
COMITE TVROCENSI,
Ejusdemque Sanctæ Coronæ
DVVMVIRO.

Quas emendatas & auctas publicabat
COMES FRANCISCUS de NADASD,
Perpetuus Dominus Terra FOGARAS, REGNI QVE HVNGARIAE IVDEX, &c.
Quibus accessit scortum
Catalogus Palatinorum & Iudicum ejusdem Regni, opera & studio
GASPARIS JONGELINI ABBATIS
Eussertthalensis, & dicti Regni Historiographi.

FRANCOFURTI,
Sumptibus THOMÆ-MATTHIÆ GÖTZII.
Typis Jacobi Lafché Typographi. Hanovrensis.
ANNO MDC LIX.

Révay Péter: *De monarchia et sacra corona Regni Hungariae centuriæ septem...*
(Frankfurt, 1659.) Révay Péternek a magyar történelemtől szóló terjedelmes munkája.
(Országos Széchényi Könyvtár, RMK III 2058)